

N:o 190.

Af herr **J. T. Larsson** i Lund, *om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående upphörande af den befattning med folkundervisningen, som nu tillkommer kyrkans prästerskap och kyrkliga myndigheter, m. m.*

Med anledning af Kungl. Maj:ts till Riksdagen aflåtna proposition angående ändrad anordning af rikets allmänna läroverk har jag i särskild motion tillåtit mig föreslå, att Riksdagen vid eventuellt bifall till denna proposition, i hvad den afser inrättande af en öfverstyrelse, ville i underdånig skrifvelse anhålla, att i samband med genomförandet af den nya anordningen åtgärder måtte vidtagas i syfte att den befattning med läroverksärenden, hvilken nu tillkommer eforus och konsistorium, komme att upphöra. Därigenom skulle, hvad dessa läroverk angår, vinnas ett särskiljande af skolans och kyrkans angelägenheter, som utgjort målet för ett halft århundrades reformsträfvanden. Det synes emellertid vara af icke mindre vikt, att ett dylikt särskiljande vunnas jämväl beträffande folkundervisningsanstalterna.

Förhållandet mellan kyrka och skola, sådant det i hufvudsak ännu ter sig, har sin historiska förklaringsgrund däri, att skolan utgått ur kyrkans sköte. Kyrkans supremati öfver skolan har därför på sin tid varit något lika naturligt och berättigadt som moderns välde öfver den minderåriga dottern. Men lika orimligt som det vore, om en moder sökte göra välde gällande mot en dotter, som redan vunnit en själfständig uppgift att på eget ansvar fylla i lifvet, lika orimligt är det, att skolan, äfven folkskolan, fortfarande hålles i omyndighetstillstånd

under kyrkans målsmanskap, ehuru skolans uppgifter länge sedan vidgats till områden och mot mål, hvilka icke vidare sammanfalla med kyrkans. Bibringandet af religionsundervisning och den nödtorftiga kunskap, som för mottagandet af sådan undervisning var behöflig, utgjorde i skolans barndom hennes uppgift. Kyrkan hade frambragt skolan hufvudsakligen till utförande af denna uppgift i hennes tjänst. Numera är förhållandet ett helt annat. Folkskolans nuvarande uppgift är att åt det stora flertal, som icke kommer i åtnjutande af den högre undervisningen, gifva det mått af bildning, som påkallas af det borgerliga lifvets mångahanda kraf och som utgör en nödvändig förutsättning för gagnarikt deltagande i arbetet för samhällseliga mål. Ju mera inom de breda samhällslagren intresset för allmänna angelägenheter växer, desto högre anspråk måste ställas på folkundervisningen; och anspråken på folkskolan såsom bärare af en den allra viktigaste uppgift i den borgerliga folkupplysningens tjänst torde numera med nödvändighet påkalla, att hennes ledning anpassas efter andra och vidare synpunkter än de kyrkliga. Krafvet på en sådan omläggning af styret öfver skolan innebär icke någon brist på pietet, utan låter sig väl förena med erkännande af den tacksamhets-skuld, hvori skolan alltid kommer att stå till kyrkan. Det är därför oriktigt, då man vill stämpla detta kraf såsom utslag af en kyrkofientlig stämning. Att de, hvilka till sin religiösa åskådning ställa sig i motsatsförhållande till kyrkan, deltaga i sträfvet att skilja skolans angelägenheter från kyrkans, får icke åberopas för att göra målet i och för sig kyrkofientligt. För många kyrkans verkliga vänner står detta mål såsom önskvärdt icke blott för skolans utan äfven för kyrkans vidkommande. De se nämligen i kyrkans befriande från denna såväl som från hvarje annan yttre maktställning ett bortfallande af hinder för hennes egen fria utveckling.

Kort efter tillkomsten af nu gällande kommunallagar, genom hvilka gränsen drogs mellan områdena för den borgerliga kommunens och kyrkoförsamlingens själfstyrelse, fann sig en varm folkskolans vän uppfordrad att påkalla omläggning af denna gräns, genom hvilken folkskolans angelägenheter blifvit sammanförda med kyrkoförsamlingens. Uti en inom Riksdagens Andra Kammare år 1867 väckt motion angående de allmänna grunderna för ordnandet af den offentliga undervisningen framlades ett fullständigt program för handhafvet af folkskolans angelägenheter i syfte att bringa undervisningen i öfverensstämmelse med »folkets politiska och sociala förhållanden». Detta förslag gick ut därpå, att inom kom-

munen folkskolans angelägenheter borde handläggas af kommunalstämman, att skolrådet, hvilket icke finge vara förenadt med kyrkorådet, skulle äga att själfvt välja sin ordförande, att ofvanför kommunen icke stiftet utan länet borde med afseende på folkskoleärenden utgöra den administrativa indelningen, och att dessa ärenden därför i andra rummet skulle handläggas af landstinget genom en af detta vald skolkommitté, som finge öfvertaga domkapitlets befattning med folkundervisningen.

Af detta program torde den förra delen, rörande folkskoleärendens handläggning inom kommunen, fortfarande böra uppställas såsom önskningsmål. Det skulle väl för mången kunna synas såsom en likgiltig ting, om dessa ärenden falla under förordningarna om kommunalstyrelse eller under kyrkostämmoförordningen. Men det är ingalunda likgiltigt. Genom en omflyttning i nu angifna hänseendet, uttalas den för hela reformsträfvandet bärande grundtanken, att folkundervisningen är en det borgerliga samhällets angelägenhet, hvars vårdande ankommer på den borgerliga kommunen under de mera själfständiga former, hvilka gälla för kommunalstyrelse, och icke en kyrkoförsamlingens angelägenhet, för hvars vårdande församlingen må »med kyrkoherden» sammanträda till öfverläggning och beslut. Tillämpningen af denna grundtanke undanröjer vidare en nu rådande orättvisa. Främmande religionsbekännare och de, hvilka anmält sig till utträde ur statskyrkan, äro uteslutna från deltagande i kyrkostämmas öfverläggningar och beslut samt således äfven utestängda från hvarje delaktighet i ledningen af de skolor, hvilka äro afsedda för deras barn lika väl som för statskyrkomedlemmarnas. Om än de sålunda utestängdas antal ännu må vara jämförelsevis ringa, är orättvisan mot dem därför icke ringa. Det kan icke vara en likgiltig ting, att tusentals oförvitliga medborgare hållas utanför en så viktig samhällsangelägenhet som folkundervisningen. Slutligen bör erinras, att, hvad städerna angår, kommunalstyrelsen, d. v. s. stadsfullmäktige, är vida bättre än den månghöfdade kyrkostämman skickad att gifva stadga och planmässighet åt behandlingen af folkskolans angelägenheter, hvilka äfven ur kommunal-ekonomisk synpunkt intaga ett framstående rum.

Till frågan om folkskoleärendenas handläggning inom kommunen hör ock frågan om pastors själfskrifna ordförandeskap i skolrådet. Denna själfskrifvenhet är betingad af det nuvarande systemet och har, oakadt upprepade försök dertill, hittills icke kunnat rubbas. Det kan ju icke förnekas, att under folkskoleväsendets tidigare utvecklingsskeden, då inom stora delar af landsbygden församlingens pastor ofta var den ende, som

på undervisningsområdet ägde någon sakkunskap, hans personliga insats i folkbildningsarbetet var af oskattbart gagn. Under nuvarande förhållanden förefinnes däremot ingen anledning till antagandet, att sakkunskapen på detta område skulle vara uteslutande eller ens företrädesvis till finnandes hos prästerskapet. Vid folkskoleärendenas öfverflyttning från kyrkostämman till kommunalstyrelses handläggning skulle äfven den formella grunden för pastors själfskrifna ordförandeskap i skolrådet bortfalla. Det kan i stället sättas i fråga, om icke den rätt att deltaga i skolrådets öfverläggningar, hvilken tillkommer särskild folkskoleinspektör, där sådan finnes anställd, borde i andra fall tillkomma ett ombud, som distriktets lärare ägde inom sig utse. En sådan anordning innebure säkerligen en garanti för att pedagogisk sakkunskap finge tillfälle att göra sig gällande vid handläggningen af folkskoleärenden inom den kommunala styrelsen.

Folkskoleväsendets ordnande såsom en af de kyrkliga myndigheterna oberoende kommunal angelägenhet torde icke erbjuda några praktiska svårigheter, hvad angår skolärendenas behandling inom kommunen. Svårare blir det tvifvelsutan att ersätta den befattning med folkskoleärendena, hvilken nu tillkommer domkapitlet såsom folkskoleöfverstyrelse. Denna befattning är tvåfaldig. Dels har domkapitlet att såsom första instans pröfva besvär öfver kyrkostämmas beslut i vissa frågor rörande folkundervisningen och dithörande anstalter samt klagomål öfver olagligheter vid upprättande af lärareförslag eller eljest vid tillsättning af lärare. Dels tillkommer det domkapitel att bestämma i vissa organisationsfrågor såsom rörande reglemente för skoldistrikt, instruktion för särskildt anställd folkskoleinspektör eller öfverlärare samt om ordinarie lärares förflyttning från en skola till annan med mera äfvensom att hafva allmän uppsikt öfver anstalterna för folkundervisningen och vaka öfver deras ledning och utveckling till uppfyllande af deras viktiga bestämmelse.

Uti den här ofvan oförmälda motionen af 1867 föreslogs, att domkapitlens befattning med folkskoleärenden skulle öfvertagas af en skolkommitté, utsedd af landstinget. Denna utväg har, som bekant, med fördel tagits i anspråk i fråga om en kategori af undervisningsanstalter, som står folkskolan synnerligen nära, nämligen rikets döfstumskolor. Det kan likväl dragas i tvifvelsmål, om en sådan anordning skulle befinnas tillfredsställande, hvad angår folkskoleväsendet. Däremot ledes tanken osökt på en redan bestående institution, som genom lämplig organisation tvifvelsutan kunde blifva för folkundervisningens främjande af den allra största betydelse och väl ägnad att bilda förmedlingslänken mellan

skolråden såsom lokala skolstyrelser och den för handläggning af ärenden, som angå folkskoleväsendet, inrättade särskilda byrå inom ecklesiastikdepartementet. Jag menar folkskoleinspektionen. Öfver denna institution hafva många klagomål försports. Dessa klagomål synas förnämligast hafva gått ut därpå, att ordningen för inspektörernas tillsättande icke innebure garanti för, att de för uppdraget lämpligaste blefve därtill utsedda, och att inspektörsuppdraget ofta anförtros åt personer, hvilka åt detsamma ej kunna ägna annat än en mindredel af sin för annan hufvudsaklig tjänstebefattning disponerade tid. Jag tillåter mig i detta hänseende erinra om hvad statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet anfört såsom skäl för den i statsverkspropositionen till innevarande Riksdag äskade höjning af anslaget till folkskoleinspektionen. Under erkännande, att denna inspektion, sådan den nu fungerar, i stort sedt icke längre motsvarar syftmålet med dess inrättande, har statsrådet funnit det synnerligen angeläget, att frågan om en förbättrad organisation af folkskoleinspektionen tages under ompröfning. Det mål, till hvilket man vid sådan omorganisation måste sträfva, anser statsrådet vara det, att till inspektörer erhöles personer, hvilka uteslutande ägna sig åt detta kall. Med hänsyn till faktiskt bestående förhållanden har statsrådet dock icke velat nu föreslå en så genomgripande förändring öfver hela landet. Det synes, som om här erbjöde sig en utgångspunkt för tanken på den institution, som skulle kunna vara skickad att upptaga en del af domkapitlets befattning med folkskolärenden. Med antagande af länet såsom den administrativa indelningen med afseende på dessa ärenden i stället för stiftet skulle tilläfventyrs kunna af folkskoleinspektörerna inom ett län, möjligen förstärkta med ett lämpligt antal af landsting utsedda ledamöter, bildas en kretsöfverstyrelse för folkskolorna under ledning af en utaf Kungl. Maj:t utsedd ordförande.

Om kretsstyrelser, bildade på nu angifna sätt eller med annan sammansättning, som kan finnas lämplig, blefve inrättade, torde dessa kunna upptaga domkapitlens funktioner enligt folkskolestadgan och dithörande författningar. Om därjämte en del detaljfrågor angående undervisningens ordnande, i hvilka nu kyrkostämman beslutar, blefve underlagda skolrådets kompetens, synas inga betänkligheter kunna möta mot att låta den i förordningarna angående kommunalstyrelse stadgade ordning för besvärs anförande öfver kommunalstämmas och stadsfullmäktiges beslut i kommunens öfriga angelägenheter gälla äfven frågor rörande folkskoleväsendet. Den administrativa domsrätten i frågor om olaglig-

heter vid tillsättning af lärare torde jämväl kunna med förtroende öfverlämnas åt länsstyrelserna, särdeles om åt kretsstyrelsen beredes rätt att afgifva yttrande, där sådant kan finnas behöfligt.

Folkskoleväsendets ordnande såsom en rent borgerlig angelägenhet sammanhänger med en del kyrkliga frågor, hvilka därvid böra tagas under pröfning. Det är tydligt, att ett ämne af denna omfattning icke kan inom ramen af en enskild motion behandlas på ett uttömmande sätt. Frågans lösning förutsätter en utredning, som kan åstadkommas endast genom Kungl. Maj:ts försorg. Jag tillåter mig därför vördsamt föreslå,

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda under hvilka betingelser den befattning med anstalterna för folkundervisningen, som nu tillkommer kyrkans prästerskap och kyrkliga myndigheter, må kunna upphöra och folkskoleväsendet anordnas såsom en kommunal angelägenhet, samt i hvilka hänseenden gällande stadga angående folkundervisningen i riket och öfriga författningar rörande folkskoleväsendet böra förvinnande af nämnda ändamål ändras eller nya bestämmelser införas.

Stockholm den 19 februari 1904.

Jacob Larsson.